

Священко З. В. Концепция модернизации российского села в «Записке ...» С. Витте от 5 декабря 1904 г.

В статье проанализирована концепция модернизации российского села в «Записке» С. Витте от 5 декабря 1904 г., обращено внимание на отношение автора к крестьянскому сословному строю, крестьянскому управлению и суду. Отмечается видение С. Витте перспектив крестьянской общины, которая, по его мнению, была бесперспективным социально-экономическим явлением в контексте адекватного реагирования Российской империи на экономические вызовы, перед которыми стояла страна в начале XX в. Сделан вывод об адекватности предложений министра крестьянским настроениям и требованиям времени.

Ключевые слова: С. Витте, аграрный вопрос, крестьянский сословный строй, крестьянское управление, община.

Svyashchenko Z. V. Concept of modernization of the Russian village in «Note ...» S. Witte on 5 December 1904 g.

The article analyzes the concept of modernization of the Russian village in «Notes» S. Witte on December 5, 1904 g., referred to the author's attitude to the peasant caste system, peasant administration and courts. Emphasized on the vision S. Witte prospects peasant communities, which, in his opinion, was bleak socio-economic phenomenon in the context of empire adequate response to the economic challenges that the country was in the early twentieth century. The conclusion about the adequacy of proposals Minister peasant sentiments and demands.

Keywords: Witte, the agrarian question, the peasant caste system, peasant management community.

УДК 94(477)"1905-1907"

В. О. Магась

ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА КООРДИНАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ СОЮЗІВ В УКРАЇНІ В РОКИ ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У статті висвітлюється програмні засади діяльності та координаційна і організаційна робота Союзу Союзів в Україні в роки революції 1905-1907 рр. Його було створено в Москві у травні 1905 р. за участі 14 професійно-політичних союзів Російської імперії. Союз Союзів боровся за скликання Установчих зборів та загальну демократизацію держави. Основні його центри в Україні утворилися в другій половині 1905 р. в Києві, Одесі та Харкові. Зрештою, наприкінці 1905 – на початку 1906 рр. його активні діячі були піддані репресіям, а діяльність подібних організацій заборонено.

Ключові слова: Союз Союзів, професійно-політичні союзи, Перша російська революція, Установчі збори.

У ході Першої російської революції пошвидко суспільно-політична і громадська активність різноманітних соціальних прошарків і груп, створювалися політичні партії, громадські організації, культурно-просвітницькі об'єднання, професійні та політико-професійні союзи. Члени останніх вважали, що справжнє вирішення їх професійних інтересів неможливе без проголошення громадянських та політичних свобод, зміни державного устрою та скликання повноправного народного представництва. З метою координації діяльності різних професійно-політичних об'єднань виник Союз Союзів.

В історіографічному відношенні питання діяльності Союзу Союзів в Україні не є достатньо розробленими. Функціонування цієї організації вивчав російський дослідник С.М. Дмитрієв, що велику увагу приділив формуванню та роботі центральних органів Союзу [1; 2]. На сучасному етапі російськими та зарубіжними дослідниками вивчаються окремі питання, пов'язані з функціонуванням Союзу Союзів в контексті історії професійних організацій, громадських об'єднань та становлення громадянського суспільства [5; 8; 33]. Таким чином, існує нагальна необхідність у підготовці роботи, присвяченої діяльності Союзу Союзів в українських губерніях Російської імперії.

Метою нашої роботи є з'ясування основних умов і напрямів функціонування Союзу Союзів в Україні. Для цього нами були виконані такі завдання: розглянуто законодавчі передумови та напрями його діяльності, з'ясовано ідеологію і програму Союзу.

Важливим поштовхом для відкритого вираження політичних настроїв різних категорій населення Російської імперії та утворення політико-професійних союзів стала присудна кампанія, започаткована царським указом 18 лютого 1905 р. Відповідно до нього приватні особи та установи отримали право подавати до Ради Міністрів свої пропозиції з питань, що стосувалися удосконалення державного устрою та народного добробуту. Водночас в указі зазначалося, що «основні закони імперії» повинні бути «недоторканими та обов'язково збереженими» [3, с.133].

Даний указ спричинив досить жваву реакцію у всіх верствах суспільства. Вироблення означених пропозицій відбувалося в земських зборах, на засіданнях міських дум, у середовищі адвокатури та нарадах різних товариств. Крім того, для обговорення політичних питань населення почало утворювати різні гуртки, в тому числі і за професійною ознакою, скликати з'їзди. Означені факти занепокоїли міністра внутрішніх справ, що звернувся за тлумаченням указу 18 лютого до Ради Міністрів. Остання зробила застереження, що указ хоча і надає право подачі заяв без будь-яких обмежень окремим особам та закладам дозволені законом

та урядом, але все таки не дає прав, що раніше їм не належали: публічного колективного обговорення різних питань, скликання для цього з'їздів, влаштування небезпечних для суспільного порядку зібрань та сходів, виголошення, складення та розповсюдження промов і творів злочинного змісту тощо. Водночас, Рада Міністрів, у випадку посягань на основи самодержавного ладу, рекомендувала місцевій владі використовувати усі доступні їй засоби. Означене тлумачення було скріплене підписом монарха 1 квітня 1905 р. [17, арк.76-76 зв.]. Зрештою, указ 18 лютого 1905 р. був скасований разом з оприлюдненням 6 серпня того ж року постанови «Про створення Державної Думи» та «Положення» про вибори до неї [9, с.32]. Саме на підставі указу 18 лютого та в його межах відбувалася діяльність Союзу Союзів з травня по серпень 1905 р.

Іншою законодавчою передумовою функціонування Союзу Союзів та інших професійно-політичних об'єднань став царський Маніфест 17 жовтня 1905 р. Він сповістив про те, що Росії дарується свобода слова, зборів та організацій [7, с.754-755]. У надрукованому в той самий час меморандумі, голова Ради Міністрів С. Ю. Вітте визначив метою маніфесту створення «правового ладу» [33, с.86]. На місцях Маніфест було сприйнято з довірою, захопленням та ентузіазмом, що викликало масове розгортання визвольного руху. Так, міністр внутрішніх справ П. М. Дурново у своїй доповіді царю писав, що означений нормативно-правовий акт створив для революційної пропаганди «особливо сприятливі умови», оскільки він оголосив різні свободи та не врегулював їх законодавчо [6, с.94-95].

В Російській імперії в часи виникнення задуму утворення Союзу Союзів вже існувала низка професійних союзів, наприклад, лікарів, адвокатів, інженерів тощо. Рух за їх створення значно поживався після згаданого указу 18 лютого 1905 р. [8, с.39-40].

До липня 1905 р. діяльність Союзу Союзів проходила на центральному рівні без створення осередків на місцях. Перші збори Союзу Союзів пройшли в Москві 14 і 22 квітня 1905 року і склалися з членів центральних бюро професійно-політичних союзів та окремих їх регіональних представників. На зібранні було прийнято рішення зробити зведення всіх програм і резолюцій з'їздів союзів. Установчий з'їзд Союзу Союзів відбувся 8 і 9 травня 1905 року в Москві за участю 58 делегатів від 14 союзів, а саме агрономів і статистиків, конторників і бухгалтерів, журналістів і письменників, інженерів і техніків, академічного, адвокатів, лікарів, ветеринарів, фармацевтів, залізничників, земців-конституціоналістів, вчителів, жіночої рівноправності та рівноправності євреїв [13, арк.61]. У політичному плані члени та провідні діячі Союзу Союзів мали різні погляди – як ліберальні, так і соціалістичні [33, с.78].

Організаційний комітет Союзу Союзів виробив основні засади його діяльності. Він мав об'єднати на федеративній основі автономні всеросійські союзи, що ведуть боротьбу за політичну свободу Росії. Ухвалою цього з'їзду органами з впровадження цілей Союзу Союзів були зборів делегатів окремих союзів і постійне Центральне Бюро, що складалося з осіб, уповноважених від окремих союзів (по 2 від кожного). Тактика діяльності Союзу Союзів полягала в: 1) організації лекцій, бесід з метою обговорення важливих питань; 2) у реалізації прав на свободу друку, слова, зборів, союзів і т.д.; 3) у пасивному та активному опорі уряду у формі подання заяв, вимог, в професійних політичних страйках; 4) у бойкоті членів професій, діяльність яких йде у розріз з цілями союзів; 5) у невиконанні законів і розпоряджень, що суперечать принципам правової держави (наприклад, відмова від дачі показань у справах союзів); 6) в участі у русі народних мас і акціях об'єднань громадян (наприклад, участь у всенародних мітингах, демонстраціях, спільних заявах і страйках); 7) у моральній та матеріальній підтримці акцій, в яких особа не може брати безпосередньої участі; 8) у сприянні виникненню нових політичних організацій. На тому ж з'їзді було намічено питання про політичне страхування на випадок арешту і втрати заробітку шляхом утворення Всеросійського союзу взаємного страхування.

З 24 по 26 травня 1905 р. пройшов другий з'їзд Союзу Союзів. В ньому не брали участі представники Академічного союзу, проте приєднався новостворений Всеросійський селянський союз. Зібрання це вказало, що «всі засоби тепер законні проти страшної загрози, що полягає в самому факті подальшого існування діючого уряду і всі засоби повинні бути випробувані». Союз Союзів звернувся до всіх суспільних груп, партій, союзів, організацій та приватних груп з закликом боротися за скликання Установчих зборів на основі загального, таємного, рівного і прямого голосування без різниці статі, віросповідання та національності задля зміни суспільно-політичного ладу в державі. Були також зроблені постанови про заборону членам союзів давати покази слідству з політичних справ у якості обвинувачених, а також свідків і рекомендовано проводити агітацію в цьому напрямі серед робітників. Центральному Бюро Союзу Союзів була доручена розробка питань про можливість участі окремих союзів у загальному політичному страйку, а також влаштування мітингів і банкетів задля поширення ідей Союзу.

На початку липня 1905 року в Санкт-Петербурзі мав відбутися третій з'їзд Союзу Союзів, однак він не був допущений офіційною владою. Зважаючи на це його було перенесено до м. Теріоки (Фінляндія). На з'їзді, що пройшов 1-3 липня 1905 р. з огляду на необхідність координування роботи було визнано за необхідне поряд з центральними органами Союзу Союзів в провінції розпочати роботу зі створення його регіональних осередків (об'єднаних бюро відділень різних союзів). Також було обговорено Булігінський проект Державної Думи. Більшістю присутніх було прийнято резолюцію, що таку Думу не слід вважати справжнім народним представництвом [13, арк.61-63 зв.; 23, арк.322-324 зв.], оскільки вона передбачала створення не народного представництва, а лише службову комісію при Державній Раді. Було вирішено мобілізувати усіх демократично налаштованих осіб задля влаштування масових протестів проти згаданого проекту закону. Крім того, неприпустимою визнавалася участь членів Союзу Союзів у виборах до Думи. У виборчий період вони мали проводити роз'яснювальну роботу з населенням [27, арк.1].

Загалом, на зазначених з'їздах Союзу Союзів були сформульовані програмні та тактичні засади його діяльності, що були узагальненнями ідеологій різних професійно-політичних союзів. Передбачалася демократизація держави шляхом скликання Установчих зборів, здійснення політико-просвітницької та агітаційної діяльності, мітингова, страйкова боротьба, а також координація діяльності різних союзів в центрі і на місцях.

Після зазначеного рішення з'їзду 1-3 липня 1905 р. в провінції імперії розпочалося розгортання центрів Союзу Союзів на основі місцевих осередків різних союзів. У витоках Союзу Союзів в м. Києві знаходився активний діяч Академічного союзу та Союзу інженерів професор Київського політехнічного інституту М. М. Тихвінський. 20 листопада 1905 р. на засіданні групи Академічного союзу Київського політехнічного інституту, окрім іншого, розглядалися також проекти організації Київського відділу Союзу Союзів [10, арк. 228]. У програмній замітці з приводу Союзу Союзів, підготовленій до цього засідання, професор М. М. Тихвінський зазначав, що більшість тогочасних професійних союзів прагнуло у своїй діяльності реалізувати політичні цілі. Він схвально висловився щодо політико-професійних союзів як засобу залучення до суспільно-політичної активності широкого кола учасників, і вказав, що зі зміною політичного ладу будуть створені всі умови для існування виключно професійних організацій, тобто зміниться характер існуючих союзів. Він відзначав, що союзи об'єднували представників різного політичного світогляду і спільними для них були лише широкі, демократичні вимоги, які полягали у скликанні Установчих зборів і гарантуванні прав людини та громадянина. Такої програми слід було притримуватися і надалі задля збереження найширшого кола учасників. Крім того, всі професійно-політичні об'єднання мали з'єднатися в єдину загальнодемократичну організацію (Союз Союзів). Завданням такого об'єднання було сприяння вже діючим союзам та координація їх дій. Отже, Союз Союзів не мав виробляти окремої політичної програми і не мав змагатися з програмами демократичних партій. Найголовнішим завданням Союзу Союзів мало стати узгодження дій професійно-політичних союзів з діями демократичних сил і всіляке сприяння останнім [10, арк. 255-256]. Також М. М. Тихвінським було розроблено «Статут каси взаємного страхування» в якому вказувалося, що її засновано: «на випадок арешту, заслання і тимчасового позбавлення заробітку за умовами політичної діяльності». Знайдені під час обшуку у нього в червні 1905 р списки внесків від різних осіб в розмірі 3-25 руб. засвідчили організацію ним каси взаємного страхування [10, арк. 39-39 зв.].

Існували відділення Союзу Союзів та Союзу взаємного страхування в м. Одеса до яких входили місцеві професійно-політичні організації. Проводилася робота по залученню нових членів до вказаних союзів. Зокрема, 9 листопада 1905 р. в приміщенні Новоросійського університету перед поштово-телеграфними чиновниками виступив приват-доцент Р. М. Орженцький, який переконував присутніх приєднатися до Всеросійського союзу поштово-телеграфних чиновників та Союзу Союзів. Щодо останнього він, зокрема, зазначав, що «краще професорів судили і звільняли зі служби, а його самого навіть вислали з Одеси, але коли Союз професорів приєднався до Союзу Союзів, то його повернули з заслання, а Союз Союзів видав йому допомогу в розмірі тисячі рублів». На завершення оратор додав, що працівникам пошти та телеграфу слід об'єднатися у власний Союз та долучитися до Союзу Союзів, котрий, зрештою, зосередить в своїх руках величезну силу і, погрожуючи загальним страйком, зможе диктувати свої вимоги уряду. За таких умов Союз Союзів, за словами оратора, перетвориться на Установчі збори. Промова Р. М. Орженцького мала надзвичайний успіх у слухачів, а поставлене на голосування питання про приєднання до Союзу Союзів було прийнято переважною більшістю голосів [22, арк. 2 зв.-3].

Одним з найбільших центрів Союзу Союзів в Україні став Харків. Ідеї його створення почали потрапляти на Харківщину на етапі зародження самої організації ще у квітні 1905 р. Зокрема, у листі з Харкова в Берлін студент Харківського університету Л. Берман писав респонденту, що адвокати, котрі повернулися з всеросійського з'їзду представників цієї професії розповіли йому про «дуже розумну організацію усіх мислячих людей». Цією ідеєю якраз і була думка про створення Союзу Союзів, що мав на меті координацію діяльності подібних організацій. В листі також висвітлювалася ідея «Всеросійського союзу взаємного страхування», що солідарно мав захищати його членів і їх сім'ї від негативних матеріальних наслідків можливих переслідувань і репресій. За словами автора листа цей страховий союз функціонував вже цілком відкрито (наприклад, публікував свої оголошення в газетах), хоча і без жодного дозволу. Загалом, на думку Л. Бермана планована організація була раціональною та мала великі перспективи [14, арк. 99-99 зв.].

Проект створення Союзу Союзів обговорювався 8 квітня 1905 р. на засіданні Харківського товариства грамотності [14, арк. 97 зв.] на якому головував професор Харківського університету М. П. Чубинський. Збори ухвалили резолюцію з вимогою скликання Установчих зборів і припинення війни, оскільки існуючі умови не сприяли поширенню освіти [14, арк. 101-101 зв.].

Таким чином, ідеї створення Союзу Союзів поширювалися в Харкові ще в квітні 1905 р., однак, навіть, після липневого рішення третього з'їзду про початок створення осередків на місцях у Харкові не одразу розпочалася їх організація. За даними надісланими Харківським охоронним відділенням до Департаменту поліції наприкінці серпня 1905 р. в Харкові організації Союзу Союзів не існувало, однак її створення планувалося. З об'єднань, що входили до Союзу Союзів в місті в цей час активно діяли Академічний союз та Союз інженерів [15, арк. 131-132].

Формування Союзу Союзів на Харківщині пов'язано з періодом найвищого підйому Першої російської революції: всеросійським загальним політичним страйком та грудневим збройним повстанням. Було утворено об'єднану організацію харківського Союзу Союзів з якою через своїх представників були пов'язані місцеві професійно-політичні союзи [20, арк. 35 зв.; 25, арк. 54]. Організація займалася координаційною, агітаційною і організаційною діяльністю. Зокрема, Союз Союзів запропонував харківському губернатору передати йому повноваження з організації похорону жертв зіткнень з урядовими силами 12 грудня 1905 р. і

охорону порядку поховальної процесії, причому війська і поліція мали бути прибрані з вулиць міста. Ця пропозиція була категорично відкинута губернатором, котрий заявив, що похорон відбудеться тільки під опікою поліції та військ. В свою чергу Союз Союзів у своїй відозві від 14 грудня 1905 р. до жителів міста закликав готуватися до «можливого зрадницького кровопролиття на похоронах» [28, арк.1]. В іншій відозві, виданій цього ж дня, Союз закликав всіх трудящих приєднуватися до загального політичного страйку, а також бойкотувати представників адміністрації та військових, причетних до репресій та вбивств [29, арк.1].

В Харкові місцевим відділенням організації в грудні 1905 р. видавався «Бюлетень Союзу Союзів» в якому висвітлювався перебіг революційних подій в країні та місті [19, арк.16-16 зв.]. Кошти з продажу видань Союзу Союзів йшли на підтримку громадянської активності професійно-політичних організацій [30, арк.1]. Туди ж спрямовувалися і інші надходження. Зокрема, лікарі А. М. Мамутов, О. О. Фінкельштейн та М. Г. Футран, що входили до комісії Союзу Союзів з обкладання осіб лікарської професії податком на прибутки, обходили будинки та квартири колег та збирали гроші, видаючи при цьому квитанції Союзу Союзів. Особлива увага жандармськими органами зверталася на випадок, коли вони отримали з лікаря Гіршмана 800 рублів [18, арк.81; 24, арк.281].

Активним членом Харківського Союзу Союзів був лікар М. І. Светухін. Він був також членом Союзу лікарів. Крім того, на засіданні очолюваного ним легального медичного товариства присутніми виголошувалися антиурядові промови та проводився збір коштів на потреби визвольного руху [18, арк.83 зв.; 21, арк.21 зв.; 26, арк.8 зв.].

Представником Союзу Союзів був член Харківського окружного суду М. М. Маклашевський. 5 грудня 1905 р. в приміщенні Харківської губернской земської управи на банкеті присвяченому сорокарічному ювілею судової реформи у своїй промові він вказав, що нагальною необхідністю є скликання народного представництва, обраного на основі загального, прямого, рівного та таємного виборчого права [18, арк.83 зв.-84].

Іншим членом Союзу Союзів був Є. І. Раш. Він також очолював Федеративну раду харківських комітетів РСДРП та був членом «Союзу визволення». В період революційного підйому у себе на квартирі він влаштовував політичні зібрання, був активним учасником мітингів в жовтні 1905 р., на яких закликав до повалення самодержавства, займався організацією бойових дружин тощо [18, арк.126].

Активним учасником Союзу Союзів був професор Харківського університету декан його юридичного факультету М. А. Гредескул, що в 1905 р. проводив активну агітаційно-пропагандистську діяльність. Він був активним діячем місцевих Академічного союзу та соціал-демократичної організації [18, арк.129-129 зв.].

В грудні 1905 року розпочалися репресії проти активних діячів Союзу Союзів, зокрема було заарештовано М. А. Гредескула. 13 грудня 1905 р. в інформаційному листі, що видавався місцевим Бюро Союзу Союзів від імені об'єднаних груп Харківського академічного союзу було надруковано протест проти арешту Гредескула та інших харків'ян. В протесті також містилися вимоги негайного звільнення заарештованих та скасування спеціальних законів, спрямованих на придушення революційного руху. З подібними резолюціями на сторінках видання Союзу Союзів виступили група викладачів середньої школи, рада Харківського юридичного товариства, Союз рівноправ'я жінок [30, арк.1-1 зв.]. Медичне товариство, Союз сценічних діячів, ректор Харківського університету Л. В. Рейнгард, Харківське бюро союзу адвокатів та місцевий комітет конституційно-демократичної партії [31, арк.1].

Загалом, нормальна робота Союзу Союзів була перервана початком репресій та неможливістю продовження відкритої діяльності. 14-16 січня 1906 р. відбувся IV з'їзд Союзу Союзів. У прийнятій резолюції зазначалося, що необхідно усіма способами проводити роз'яснювальну роботу в країні з метою тлумачення справжнього змісту положень про Державну Думу від 6 серпня та 11 грудня 1905 р. та зменшення авторитету Думи в країні та на міжнародній арені; декларувалася відмова від участі у виборах на всіх стадіях; передвиборчу компанію передбачалося використати для пропаганди ідеї Установчих зборів [32, арк.1]. Таким чином, Союз Союзів на центральному рівні приєднався до загального бойкоту Державної Думи, що проводився демократичними силами.

На законодавчому рівні основною перешкодою для функціонування Союзу Союзів став указ «Про тимчасові правила про Товариства та Союзи» від 4 березня 1906 р., що надавав міністрові внутрішніх справ право в будь-який час на власний розсуд припиняти діяльність товариств та союзів [4, с.201]. Таким чином, з огляду на антиурядову спрямованість зазначеної організації, він унеможливив її подальшу відкриту діяльність.

В подальшому було кілька спроб відродити Союз Союзів у різних формах. В ході виборів до Державної Думи другого скликання була надрукована відозва від Всеросійського Трудового Виборчого Союзу, що об'єднав Трудову парламентську групу, Залізничний союз, Селянський союз, Союз медичного персоналу, Поштово-телеграфний союз та Вчительський союз. У відозві населення закликали боротися за Установчі збори, об'єднуватися у союзи у містах і селах, створювати на їх основі виборчі комітети трудового союзу та обирати в парламент представників Трудової групи, союзів та лівих партій [11, арк.34-35 зв.].

Після завершення Першої російської революції на початку 1909 р. в Департамент поліції надійшли відомості, що в Санкт-Петербурзі утворився конспіративний комітет з представників усіх революційних і опозиційних партій, що мав на меті відновити Союз Союзів та активізувати революційні та протестні рухи різних верств населення [12, арк.28; 16, арк. 124-124 зв.].

Таким чином, в Москві у травні 1905 р. за участі 14 професійно-політичних союзів Російської імперії було створено Союз Союзів. Його центрами в Україні стали Київ, Одеса, Харків та інші міста. Союз Союзів мав максимально широкі програмні вимоги, що узгоджувалися з базовими положеннями ідеології інших професійно-політичних союзів та включали положення про загальну демократизацію держави та скликання Установчих зборів. Органічною складовою організації був Всеросійський союз взаємного страхування, що

мав на меті мінімізацію ризиків, пов'язаних з суспільною і громадською активністю членів професійно-політичних організацій. Впродовж 1905 р. у зв'язку з революційною політичною ситуацією в країні Союз Союзів діяв відкрито, а його існування уможливлялося діючими нормативно-правовими актами, але вже наприкінці 1905 – на початку 1906 рр. його активні діячі були піддані репресіям, а діяльність подібних організацій на законодавчому рівні було заборонено. Загалом, Союз Союзів перебував на початкових етапах свого становлення і створення перших організацій на місцях. Досвід Харкова та інших міст засвідчив, що за сприятливих умов він міг перетворитися на значний організаційний і координаційний центр професійно-політичних організацій країни та сприяти втіленню їх основних вимог. Загалом, в подальшому необхідно з'ясувати кількість організацій Союзу Союзів в Україні, уточнити основний зміст їх діяльності, партійний та соціальний склад його місцевих осередків тощо.

Джерела та література

1. Дмитриев С.Н. Союз Союзов в годы первой российской революции / Сергей Николаевич Дмитриев // История СССР. – 1990. – № 1. – С. 40-55.
2. Дмитриев С.Н. Союз союзов и профессионально-политические союзы в России 1905-1906 / Сергей Николаевич Дмитриев. – М.: Молодая гвардия, 1992. – 204 с.
3. Именной Высочайший указ, данный Сенату «О возложении на Совет Министров, сверх дел, ему ныне подведомственных, рассмотрения и обсуждения поступающих на Высочайшее Имя от частных лиц и учреждений видов и предположений по вопросам, касающимся усовершенствования государственного благоустройства и улучшения народного благосостояния» (18 февраля 1905 г.) // Полное собрание законов Российской Империи: в 33 т. – [3-е собр.]. – СПб, 1881-1913. – Т. XXV: 1905, Отделение 1: От № 25605-27172. – 1908. – С. 133.
4. Именной Высочайший указ, данный Сенату «О временных правилах об Обществах и Союзах» (7 марта 1906 г.) // Полное собрание законов Российской Империи: в 33 т. – [3-е собр.]. – СПб, 1881-1913. – Т. XXVI: 1906, Отделение 1: От № 27173-28753. – 1909. – С. 201-207.
5. Карпачев Б. А. Профсоюзное движение в общественно-политической жизни России (1905-1929 гг.): Дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.02 / Борис Александрович Карпачев. – Москва, 2004. – 432 с.
6. Карпов Н. Крестьянское движение в революции 1905 года в документах / Н. Карпов. – Л.: Государственное издательство, 1926. – 276 с.
7. Манифест «Об усовершенствовании Государственного порядка» (17 октября 1905 г.) // Полное собрание законов Российской Империи: в 33 т. – [3-е собр.]. – СПб, 1881-1913. – Т. XXV: 1905, Отделение 1: От № 25605-27172. – 1908. – С. 754-755.
8. Пайпс Р. Русская революция / Ричард Пайпс. – М.: Росспэн, 1994. – Ч. 1. – 400 с.
9. Сенчакова Л. Т. Приговоры и наказания российского крестьянства 1905-1907 гг. / Лариса Тимофеевна Сенчакова. – М.: Институт Российской Истории РАН, 1994. – кн. 1. – 1994. – 207 с.
10. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 274. Київське ГЖУ. 1828-1917 рр. – Оп. 1. – Спр. 1113. – 277 арк.
11. ЦДІАК України. – Ф. 275. Київське охоронне відділення. 1902-1917 рр. – Оп. 1. – Спр. 1161. – 88 арк.
12. ЦДІАК України. – Ф. 275. – Оп. 1. – Спр. 1122. – 35 арк.
13. ЦДІАК України. – Ф. 275. – Оп. 2. – Спр. 1. – 276 арк.
14. ЦДІАК України. – Ф. 304. Харківське розшукове відділення 1902-1903 рр. Харківське охоронне відділення 1903-1906 рр. – Оп. 1. – Спр. 85. – 127 арк.
15. ЦДІАК України. – Ф. 304. – Оп. 2. – Спр. 18. – 236 арк.
16. ЦДІАК України. – Ф. 311. Чугуївське відділення Харківського жандармського поліцейського управління залізниць. 1906-1916 рр. – Оп. 1. – Спр. 5. – 309 арк.
17. ЦДІАК України. – Ф. 320. Полтавське ГЖУ. 1876-1917 рр. – Оп. 1. – Спр. 781. – 302 арк.
18. ЦДІАК України. – Ф. 336. Харківське ГЖУ. 1868-1917 рр. – Оп. 1. – Спр. 921. – 308 арк.
19. ЦДІАК України. – Ф. 336. – Оп. 1. – Спр. 1906. – 98 арк.
20. ЦДІАК України. – Ф. 336. – Оп. 1. – Спр. 3282. – 47 арк.
21. ЦДІАК України. – Ф. 336. – Оп. 1. – Спр. 3726. – 210 арк.
22. ЦДІАК України. – Ф. 348. Одеська судова палата. 1877-1920 рр. – Оп. 1. – Спр. 493. – 138 арк.
23. ЦДІАК України. – Ф. 386. Одеське охоронне відділення. 1902-1917 рр. – Оп. 1. – Спр. 805. – Арк. 192-403.
24. ЦДІАК України. – Ф. 705. Південно-східний районний охоронне відділення. 1905-1914 рр. – Оп. 1. – Спр. 302. – 322 арк.
25. ЦДІАК України. – Ф. 705. – Оп. 1. – Спр. 396. – 62 арк.
26. ЦДІАК України. – Ф. 705. – Оп. 1. – Спр. 699. – 89 арк.
27. ЦДІАК України. – Ф. 838. Коллекция листовок. 1897-1917 рр. – Оп. 5. – Спр. 119. – 1 арк.
28. ЦДІАК України. – Ф. 838. – Оп. 5. – Спр. 120. – 1 арк.
29. ЦДІАК України. – Ф. 838. – Оп. 5. – Спр. 121. – 1 арк.
30. ЦДІАК України. – Ф. 838. – Оп. 5. – Спр. 122. – 1 арк.
31. ЦДІАК України. – Ф. 838. – Оп. 5. – Спр. 123. – 1 арк.
32. ЦДІАК України. – Ф. 838. – Оп. 5. – Спр. 124. – 1 арк.
33. Шанин Т. Революция как момент истины. Россия 1905-1907 → 1917-1922 гг. / Теодор Шанин. – М.: Весь Мир, 1997. – 560 с.

Магась В. О. Организационная и координационная деятельность Союза Союзов в Украине в годы Первой русской революции

В статье рассматриваются программные принципы деятельности и координационная и организационная работа Союза Союзов в Украине в годы революции 1905-1907 гг. Он был создан в Москве в мае 1905 г. при участии 14 профессионально-политических союзов Российской империи. Союз Союзов боролся за созыв Учредительного собрания и общую демократизацию государства. В Украине основные его центры образовались во второй половине в 1905 г. в Киеве, Одессе и Харькове. В конечном итоге, в конце 1905 – в начале 1906 гг. его активные деятели были репрессированы, а деятельность таких организаций запрещена.

Ключевые слова: Союз Союзов, профессионально-политические союзы, Первая русская революция, Учредительные собрания.

Magas V. O. Organizational and coordinating activity of the Union of Unions in Ukraine in the years of the First Russian revolution

The article deals with the basic principles of activity, coordinating and organizational work of Union of Unions in Ukraine in the years of revolution during 1905-1907. It was created in Moscow in May, 1905 at participation of 14 professionally-political unions of the Russian empire. The union of Unions fought for convocation of the Constituent assemblies and general democratization of the state. In Ukraine, its basic centers appeared at the second half of 1905 in Kyiv, Odesa and Kharkiv. Finally, at the end of 1905 - at the beginning of 1906 its active figures were subject to the repressions, and activity of similar organizations was forbidden.

Keywords: Union of Unions, professionally-political unions, First Russian revolution, Constituent assemblies.

УДК 94(477.5)"1914"=411.16

В. О. Доценко

**ПОЛИТИКА ЦАРСКИХ ВЛАСТЕЙ В ОТНОШЕНИИ ЕВРЕЕВ
УКРАИНСКИХ ГУБЕРНИЙ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ
В ПЕРИОД ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ**

Статья является попыткой проанализировать некоторые аспекты политики царского режима в отношении еврейского населения украинских губерний Российской империи в период Первой мировой войны. Определены причины ксенофобских и антисемитских проявлений среди военных и гражданских чиновников и простых подданных Его Императорского Величества. В статье прослежена политика царских властей в отношении еврейского населения прифронтовой полосы во время Первой мировой войны. В частности, значительное внимание уделено принудительному переселению евреев и роли военного командования в этих процессах. В статье делается попытка проанализировать характер и последствия этих процессов.

Ключевые слова: евреи, общественные организации, погромы, выселения, благотворительность.

Первая мировая война 1914-1918 годов имела особенное значение в формировании нового XX века. Она повлияла на историю многих стран и народов мира. Породила тоталитарные режимы в Советском Союзе, Германии, Италии и многих других странах мира. В судьбе еврейского народа Восточной Европы и Украины она стало прологом репрессий, переселений, погромов гражданской войны и Холокоста Второй мировой войны. Некоторые аспекты особенностей имперской еврейской политики нашли свое отображение в трудах современных трудов российских и отечественных историков. Например, Л.В. Билоуса, М.А. Златика, О.П. Реента и др. историков [1; 2; 3]. Однако они лишь вскользь касались вопросов существования еврейской громады украинских губерний Российской империи. Рассматривали историю евреев в контексте общеимперской национальной политики царизма.

Даная статья есть попыткой проанализировать некоторые аспекты политики царского режима в отношении еврейского населения украинских губерний Российской империи в период Первой мировой войны. Определить причины ксенофобских и антисемитских проявлений среди военных и гражданских чиновников и простых подданных Его Императорского Величества.

Начало Первой мировой войны российское еврейство встретило с большим подъемом патриотизма и поддержкой политики российского императора. Еврейские общины украинских губерний активно выступали в поддержку войны с «германцами» и ратовали за скорую победу. Об этом говорят публикации местной прессы в первые месяцы войны. Так, 22 июня 1914 года в Житомирской большой и хоральной синагоге был отслужен молебен о здравии царствующего дома и победе славянского оружия [4].

24 июля 1914 года представители еврейской общины Волынской губернии казенные раввины Векслер и Болухер от имени еврейской общественности губернии выразили верноподданнейшие чувства и готовность пожертвовать даже своим имуществом на защиту Родины [5].

Организовывались кампании в помощь солдатским семьям и запасникам. В июле 1914 года еврейское население г. Житомира собрало для семей запасников 6 тыс. рублей [6].

В 1914 году были мобилизованы около 400 тыс. российских евреев [7, с.302]. Солдаты еврейской национальности с первых дней войны показали себя с лучшей стороны и стали активно получать за ратные подвиги имперские ордена и медали. Так, вольноопределяющийся еврей Кац за отличие в бою при Гамбинене произведен в подпрапорщики и награжден Георгием. Знак отличия вручил Кацу лично командующий армией [8, с.140].

С другой стороны мировая война обострила все национальные проблемы Российской империи. Среди военных чиновников и представителей разных слоев населения проявились накопленные ранние стереотипы и негативизм в отношении к еврейскому населению империи. Это вылилось в проявления государственного и бытового антисемитизма.

Вся территория черты оседлости оказалась под управлением российского военного командования, сфера полномочий армейского командования распространялась и на оккупированные области Австро-Венгерской империи. Фактически руководство гражданским населением осуществлял начальник штаба верховного главнокомандования генерал-лейтенант М.М. Янушкевич, который занимал этот пост с 19 июля